

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreş, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

ULAHLARIN BİR CEMAAT HALİNE GELMESİNDE ROMANYA'NIN KATKISI

Ali Arslan*

Avrupalı büyük devletlerin rekabetinin kızıştığı bir dönem olan XIX. yüzyılda bunların mücadele alanlarından birisi de Balkan yarımadasında İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, İtalya ve Almanya'nın adım adımı rekabeti başlamıştı. Paylaşılması veya nüfuz altına alınması hedeflenen bölge ise Osmanlı yönetimindeki Balkan toprakları idi. Rusya Romanya, Bulgaristan ve Sırbistan'la işbirliği yaparak daha ziyade Slav kökenli milletlerle beraber çalışmayı tercih ederken, Avusturya Bosna-Hersek ve Makedonya üzerinde ilgisini yoğunlaştırıyordu. Almanya Avusturya'nın politikasını destekleme yanında Romanya ve Bulgaristan'ı da kendi etki alanına çekme politikası takip ediyordu. İtalya Arnavutluk üzerinden fayda temin etmeye çalışırken, İngiltere ve buna paralel Fransa Yunanistan'ın bölgedeki ağırlığını arttırma çabaları ile beraber Arnavutluk'tan Romanya'ya kadar her alanda rekabete girişmekteydiler. Lokal bazda ise, XIX. Yüzyılın ortalarında Balkanlarda Osmanlı Devleti'nin elindeki Makedonya'ya komşu olan Sırbistan güney istikametinde genişlemek isterken, Yunanistan da kuzeye doğru yayılmayı hedefliyordu. Bulgaristan'ın da kurulmasıyla Makedonya için üçüncü bir ortak daha ortaya çıkmıştı. Bu üç devletin her birinin politikası Makedonya'nın tamamını olmasa da en büyük parçasını elde etmek üzerine kurulmuştu¹.

1876'da Bulgar Komitelerinin ayaklanması üzerine, Rusya "Slav kardeşlerine yardım" gerekçesiyle Osmanlı Devleti'nden Bulgarlar için iki özerk bölge kurulmasını istemişti. Bu isteği red edilince Rusya, Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş açmış ve Osmanlıları yenerek Ayastefanos Antlaşması'nı imzalatmıştı. Böylece Rusya, Makedonya'nın büyük kısmını içine alan, Ege Denizi'ne kıyısı

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Douglas Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia*, Thessaloniki 1993, s. 26-27.

olan büyük bir Bulgaristan Prensiği'nin kurulmasını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmişti. Balkanlardaki dengeleri kökünden sarsan bu yeni durum, öteki Avrupa devletleri tarafından kabul edilmemiş ve 1878 Berlin Antlaşması ile Balkan haritası yeniden çizilmişti. Balkanlarla Tuna arasında merkezi Sofya olan küçük bir Bulgar Prensiği kurulmuş, sınırlı bir otonomi ile Şarki Rumeli Eyaleti Osmanlı egemenliğine bırakılmış ve Makedonya reform yapmak şartıyla Osmanlı Devleti'ne iade edilmişti. Bulgar Prensiği 1885 tarihinde Şarki Rumeli'yi topraklarına kattığı halde tatmin olmamış ve gözünü Makedonya'ya dikmişti.²

Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti eline bırakılan Makedonya üzerinde Sırp, Bulgar ve Yunan mücadelesi başlamıştı. Bunlara Makedonya ile doğrudan sınırı olmayan, fakat buradaki Ulahlarla etnik yakınlığı bulunan Romanya da mücadeleye bir ölçüde dâhil olmuştu. Doğrudan mücadele eden üç devlet dışında, Makedonya'da çok stratejik bir konumda olan diğer bir millet de Hıristiyan Ulahlardı. Yunan, Bulgar ve Sırpın bölgedeki dengeleri lehlerine çevirme, Türklerin ise bölgedeki hâkimiyetlerini devam ettirebilme için bir müttefik olarak seçtikleri, nüfus yoğunluğu bakımından az, ancak stratejik öneme sahip olan Ulahlar olmuştu. Özellikle Osmanlı yönetimi o dönemki Makedonya'nın kuzeyinde Bulgarlara, güneyinde ise Yunanlılara karşı dayandığı tek Hristiyan grup Ulahlardı.

Ulahların Menşei, Yaşadıkları Bölgeler ve Nüfusları

Ortodoks Hristiyan olan Ulahların Bizans döneminden itibaren diğer milletlerden ayrı bir etnik grup olduğu bilinmektedir.

Yunan ve Bulgarların kendileri ile aynı etnik kökenden geldiklerini iddia etmelerine karşılık, X. Yüzyıldan itibaren Ulahların bir etnisite olarak kayıtlarına rastlanmaktadır. XI. Yüzyıldaki Bizans ordusundaki Yunan ve Bulgarlardan tamamen ayrı bir etnik grup olarak Ulahlardan da askeri birlikler oluşturulmuştu. 1185'te kurulan ve daha sonra II. Bulgar Krallığı diye adlandırılan devlet Ulahların isyanı ile başlamış ve Empire of Vlachs and Bulgars adıyla kurulmuştu. Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olmasından sonra da Osmanlı yönetimi, Ulahları Bulgar ve Yunanlılardan ayrı bir etnik millet olarak kabul etmişti. 1516 yılında Osmanlı sultanı I. Selim, Voynuk Kanunnamesi'ni yürürlüğe koyarak

² Gül Tokay, *The Mecedonian Question and The Origins of Young Turk Revolution, 1903-1908*, (Basılmamış Doktora tezi, School of Oriental and African Studies, University of London, 1994) s. 4.

Ulahların imtiyaz, görev ve sorumluluklarını tesbit etmişti. Ulahça'nın en çok benzediği lisan Romen dili idi. Dil ve kültür olarak Ulahlara en yakın millet Romenler de XIX yüzyıl sonunda bu akrabalığın farkına varmışlardı. Bizans'tan itibaren Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı olan Ulahlar XIX yüzyıldan itibaren Patrikhane'nin Rumlaştırma politikasının hedefi haline gelmişlerdi. Osmanlı döneminde yoğun olarak Selanik, Serez, Ohrid, Skopje, Manastır, Bitola, Pindus ve Kosova'da yaşayan Ulahlar Balkanların diğer bölgelerinde bulunuyorlardı.³

XIX. yüzyılın başında Makedonya'daki Ulahların nüfusu Osmanlı kayıtlarına göre 99000'dir. Diğer kaynaklara göre de bu rakam civarındadır.⁴ Ancak, bu rakamı Ulahların sayısı olarak değil kendilerini Ulah olarak beyan edenlerin miktarı olarak kabul etmek gerekir. Çünkü dini olarak kendisine bağlı olan Ulahları Rum Patrikhanesi Ulah değil Rum olarak kayıtlara geçirmekteydi.⁵ Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında cereyan eden Makedonya paylaşım mücadelesinde en önemli unsurlarından birisi kiliselerdi. Çünkü bir yerleşim biriminde kiliseye sahip olmak o yerdeki halkı da kendisine bağlamak; hatta o milli kilise dolayısıyla o millete mensup olmak gibi algılanıyordu. Ulahların milli kimliklerini kazanarak ayrılma taleplerine karşı Rum Patrikhanesi sert tavır ortaya koyarken, Bulgar Ekserhanesi Rumları zayıflatacak bu ayrılmaya sıcak bakmaktaydı. Yunan, Bulgar ve Osmanlılar Ulahlar üzerinden politika yapıyorlar-ken doğrudan veya dolaylı olarak Ulah kimliğinin güçlenmesine katkıda bulunmuşlardı.

Makedonya'da Kiliselerdeki Değişimin Başlaması ve Kiliselerde Rum – Ulah Tartışmaları

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren gayrimüslimleri inanç ve ibadetlerinde serbestiyet tanıdığı gibi, her mezhebe mensup olanları bir "millet" olarak kabul etmişti. Kilise ve havra etrafında örgütlenerek miras ve aile hukukunu da kendileri tatbik ediyorlardı. Ancak milliyetçilik duygularının güçlenmesi üzerine, etnik yapı gözetilmeden bir inanç etrafında toplanan millet sistemi de çökmeye

³ Birgül Demirtaş-Coşkun, *The Vlachs A Forgotten Minority in the Balkans*, London 2001, s. 8-12, 19. Tanzimat sonrasında bütün gayrimüslimlerden cizye yerine bedel-i askeri vergisi alınırken göçmen olan Ulahlardan bu vergi ancak iskân edildikten sonra alınması kararlaştırılmıştı (Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, İstanbul 2000, s. 82-83).

⁴ Fikret Adamr, *Makedonya Sorunu*, İstanbul 1999, s. 5-16.

⁵ Ulah oldukları halde Rum olarak kabul edilmelerinden dolayı çıkan problemler için bir örnek olarak bakınız; Acarnarlığa köyü ahali adına muhtar ve azalarının KE 1327(Aralık 1911) tarihinde Yenice Vardar kazasına gönderdiği yazı; *BOA, DH. SYS, 62-2/1, lef 25.*

başlamıştı. Bu süreçte ise en büyük zararı Rum Ortodoks Patrikhanesi görmüştü. Bu atmosferden Ulahlar da etkilemiş ve bağlı oldukları Rum Ortodoks Kilisesinden ayrılarak Ulah Kilisesi kurmak için harekete geçmişlerdi.

Ortodoks olmaları dolayısıyla Ulahlar Fener Patrikhanesi'ne bağlı bulunuyorlardı. Ortodoks Kiliselerindeki ayinlerde kullanılan dil Rumca idi. Ayrıca, papazların büyük çoğunlu da Rum asıllı veya Rumca'dan başka dillerde ayin yapabilecek konumda değillerdi. Ulahların önem verdiği en önemli konu ise kendi dillerinde ayin yapılması idi.

Makedonya'da rekabetin kızıştığı bir sırada Rum Patrikhanesi Ulahların kendi lisanslarında ibadet etme isteğine izin vermektense onları kilisesiz bırakmayı tercih etmişti. Ulahların devam ettiği 8 kilise birden bizzat Patriğin emri ile 1875 tarihinde kapatılmıştı. Ulahlarla Rumlar arasında çıkan tartışma Gareben Piskoposunu neredeyse ölümüne sebep olmak üzere iken engellenmişti. Rum Kilisesi'nin isteklerini red etmesi üzerine Ulahlar kendi aralarında bir Piskopos atanmasını temenni etmişlerdi. Kiliseleri kapanan Ulahlar bu konuda Osmanlı Hükümeti'ne şikâyette ve Romanya Hükümeti'ne de yardım için talebde bulunmuşlardı.⁶ 1870'lerden itibaren, Makedonya'da ibadet yeri olması gereken kiliseler, tanrıya yalvarış anı olan ayinler, Rum-Ulah çatışması için mekân ve zamanlara dönüşmüştü. Olayların boyutu ölümlerle neticelenecek kadar büyümesi, ibadet özgürlüğünü kısıtlayıcı seviyeye ulaşması üzerine devlet ve uluslararası müdahalelere sebep olacaktır.

Romanya'nın Ulahlar Lehine Osmanlı Hükümeti'ne Müracaatı

Ulahların kendi dillerinde ibadet taleplerine Rum Patrikhanesi'nin olumlu cevap vermemesi üzerine Ulahlar etnik yakınlık duydukları Romanya hükümetinden meselelerinin çözümü için yardım istemişlerdi. Daha 1875 yılında Makedonya'da İstanbul Ortodoks Patrikliği tarafından kiliseleri kapanan Ulahlar bu hususta bir çare bulunması için Osmanlı Hükümeti yanında yakınlık duydukları Romanya Hükümeti'ne de müracaatta bulunmuştu. Bunun üzerine de Romanya Başbakanı İstanbul'daki Romanya Büyükelçisine talimat göndererek Ulahların isteklerinin kabul edilmesi için Babıali nezdinde teşebbüste bulunmasını istemişti⁷. Bu gelişme Makedonya'daki mücadeleye yeni bir devletin katılımını sağ-

⁶ Avrupa gazetelerinden yapılan tercümeleler; *BOA, Y. PRK. TKM, 1/13*.

⁷ *BOA, Y. PRK. TKM, 1/13*.

ladığı gibi, Ulahlar artık Romanya ve onun dostlarından himaye görmeye de başlayacaklardı.

Ulahları Kendi Dillerinde Ayin Yapma Hakkını Kazanmaları

Ulahların kendi dillerinde ayin yapmaları konusunda tartışmaların başlaması ve Rum Patrikhanesi'nin menfi tavrı üzerine Osmanlı yönetimi bu hususta bir karar vermeden önce konunun bütün boyutları ile incelenmesini kararlaştırmıştı. Bu hususta, Adliye ve Mezahib Nezareti 3 Muharrem 1309 (9 August 1891)tarihinde Sadarete gönderdiği cevabı yazısında, "kendi lisanlarının muhafazasında musırr" olan Ulahlar kendi dillerinde ayin yapmalarını hakları olduğunu belirtmektedir. Çünkü Anadolu ve Arabistan'da Ortodoks Mezhebi'nde olan ve dilleri Rumca olmayanlara kendi dillerinde ayin yapma hakkı verilirken, bu hakkın Ulahlardan esirgenmesinin eşitliğe aykırı ve Osmanlı Devleti'nde uygulanan "serbesti-i edyan usulüne" ters olacaktır. Adliye Nazırı, Ulahların istediği verilmez ve cebr ve şiddet devam eder ise bunun Ulahların Rum Kilisesi'nden ayrılmaları ile neticeleneceğini özellikle vurgulamıştı.⁸

Makedonya'daki Osmanlı-Yunan sınırında Ulah-Rum çatışmasının tehlikeli bir noktaya geldiğini ve "teskini lüzumuna" dair Yunan Hududu Umum Kumandanlığı'nın talebi Seraskerlik tarafından Babıali'ye bildirmiş ve konu Meclis-i Vükela'da 1891 tarihinde görüşülmüştü. Osmanlı Hükümeti, şiddet hadiselerini ve Rum Patrikhanesi'nin Ulahça ayin yapılmasını engellemesini tasvip etmemişti. Hükümet, Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlerin ayin yapma hususunda mazhar oldukları "serbesti ve müsâ'adât icabınca" Osmanlı vatandaşı olan Ulahların da kendi dillerinde ayin yapma hususunda serbest olduklarına karar vermişti. Bu serbesti çerçevesinde Ulahların Ulahça yaptıkları ayinlere müdahale eden Rum daskal ve papazların engellenmesi için icab edenlerin uyarılmasına ve birbirini yaralayanlar hakkında takibat yapılması için Yanya Vilayetine emir verilmesi hükme bağlanmıştı. Bu hususta Seraskerliği bilgi verilmesi yanında, bu tür hadiselerin yaşanmaması için gerekli tedbirler alması için Adliye ve Mezahib Nezareti tarafından İstanbul Rum Patrikhanesi'ne haber verilmesi kararlaştırılmıştı.⁹

⁸ Adliye ve Mezahib Nazırı'nın Sadarete gönderdiği 12 Safer 1310 (5.September 1892)tarihli tezkerre; BOA, *İrade-i Hususiye*, 1310 S 15, no:109, lef 2.

⁹ 14 Muharrem 309 (20.August 1891)tarihli Meclis-i Vükela mazbatası; BOA, MV, 66/102.

Osmanlı yönetiminin bu kararına rağmen Rum Patrikhanesi ile kendisine bağlı olan Ulahlar arasındaki olaylar devam etmiş ve yeni tartışma konuları ortaya çıkmaya başlamıştı. Bunlardan birisi, Rum Kilisesi'ne bağlı olan bütün din adamlarının patrikhanenin emirlerine uyması konusuydu. İstanbul Patrikhanesi, patrikhaneye tabi olduğu iddiasıyla Ulah papazlarını itaate mecbur etmek maksadıyla onları sokaklardan cebren Patrikhane yasakçıları vasıtasıyla tutuklatmaya başlamıştı. Mesela, 3 Ağustos 1892'de Ulah papazlarından birisi evine giderken Patrikhane çalışanlarından üç kişi tarafından zorla tutuklanarak Patrikhane'ye götürülmüştü. Bu olaylar üzerine Ulahların kendi aralarından seçtikleri bir heyet 22 Ağustos 1892 tarihinde Babıaliye müracaatla himaye edilmelelerini talep ettikleri gibi, Zabtiye Nazırı ile de görüşerek Patrikhane'nin kanunsuz uygulamalarının önüne geçilmesini istemişti. Sokaklardan cebren insan tutuklanmasının hükümet kuvvetlerine ait olduğunu ve Patrikhane'nin hükümete müracaat etmeksizin istediği zaman sokaklarda tutuklama yapmasının caiz olmayacağını belirten Zaptiye Nazırı, Babıallice bu konuda bir karar verene kadar Patrikhane'nin özellikle ruhanîler hakkındaki bu uygulamalarının önüne geçmek için hafif tedbirler alınacağını Sadarete bildirmişti.¹⁰

Bu ciddi durum hakkında bir an evvel tedbir alınması isteyen Sadaret, problemi birinci derecedeki muhatabı olan Adliye ve Mezahib Nezareti'ne acele olarak havale etmişti. Adliye ve Mezahib Nezareti Patrikhane'ye tebligat göndererek Ulah papazlar hakkında yapılmış olan "yolsuz teşebbüsâta" bir daha meydan verilmemesini istemişti. Adliye ve Mezahib Nazırı, daha önce Osmanlı Yönetiminin Ulahların kendi lisanlarında ibadet yapmaları yönündeki kararına rağmen Patrikhane'nin bunu engeller tavrı sergilemesi ve Ulah papazları tutuklanması gibi olayların devam etmesi halinde Ulahların İstanbul Rum Patrikhanesi'nden büsbütün ayrılmak için ayaklanmalarına sebep olabileceğini belirtmişti. Adliye Nazırı, Ulahların çoğunlukta olduğu mahallerde Ulahça ayin yapılması meselesinin Patrikhanece kesin bir çözüme bağlanmasının en iyi tedbir olacağını ve bu sayede Ulahların dillerini keserek değer isteklerinin önüne geçilebileceğini Sadarete bildirmişti.¹¹ Sadrazam da, kendilerine bir ruhanî reis tayinini isteyen Ulahların asıl maksadının kendi dillerinde ayin yapmak olduğunu belirten tezeresini Padişaha takdim etmişti. II. Abdülhamid'in Ulahların Rum Patrikli-

¹⁰ Zaptiye Nazırı'nın 11 Ağustos 1308 (23.August 1892) tarihinde Sadarete gönderdiği tezkire; *BOA, İrade-i Hususiye, 1310 S 15, no:109, lef 3*

¹¹ Adliye ve Mezahib Nazırı'nın Sadarete gönderdiği 12 Safer 1310 (5.September 1892) tarihli tezkerre; *BOA, İrade-i Hususiye, 1310 S 15, no:109, lef 2.*

ği'nden ayrılması halinde bunların da cemaatten millete geçecekleri noktasında şüpheleri olduğu görülmektedir. Padişah, daha önce Bulgarların Ortodoks Patrikliği'nden ayrılmalarından sonra başlı başına bir milliyet teşkil etmeleri ve Bulgaristan'ın meydana gelmesini doğurduğuna işaret ederek, Ulahların yalnız dil olarak Patrikhane'den ayrıldığı takdirde ileride bazı mahzurları olacağını belirtmişti. Ayrıca, II. Abdülhamid kendisine ve Osmanlı Devleti'ne sadakat gösteren Ortodoks Patriği ve cemaatinin Ulahların ayrılması halinde bundan etkilenerek "Bulgarlarla müttefik hareket ile bir takım gavâil ihdas edebileceklerine" dikkat çekmişti. Padişah, Ulahların "Rum Patrikliği'ne irtibatları bağı kalarak bir müddet daha bu suretle idarede devam edildiğinde bu mehâzire meydan verilmemiş" olacağını ifade etmişti. Buna ilave olarak, II. Abdülhamid, esas konunun "icabeden şeylerin ıslahıyla" Osmanlı vatandaşı olan "bîlcümle mil el ve akvamı tebaiyetten çıkmamaları kaziyesi olduğu"na işaret etmiş ve kendisinin belirttiği noktaları dikkate alarak Adliye ve Mezahib Nazırı ile bütün teferruatıyla incelenerek neticenin tekrar kendisine bildirilmesini istemişti.¹²

Konu Sadrazam tarafından öncelikle ele alınmış ve padişahın isteğine uygun olarak Adliye ve Mezahib Nazırı ile de müzakere edilmişti. Ulahların bilmedikleri bir dilde yapılan ayininden bir şey anlamamaları dolayısıyla bazı münasebet-siz hallerin ortaya çıktığı ve Ulahların kendi dillerine tercüme eyledikleri dinî kitabların incelenmesinden ve Patrikhane tarafından tasdik¹³ edilmesinden sonra kullanılmasına itiraz edilmeyeceğinin Patrikhanece de beyan edildiği tespiti yapılmıştı. Patrikhane'nin bu temayülünden faydalanılarak, Ulahların Rum Patrikhanesi'ne bağlı kalmaları şartıyla, Ulahların kendi dillerinde ayin yapması maddesini iyi bir neticeye bağlanmasını, ahalisinin tamamen veya ekseriyetle Ulah olan mahallerde Ulahların kendi dillerine tercüme edilmiş kitablar ile ayin icra edilmesini ve bazı kiliselerde Ulahça bilen papazlar bulundurulmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştı. Bunun yanında, Ulahların kendilerine bir ruhanî reis tayin edilmesi maddesinden vazgeçerek bundan sonra kötü neticeler veren bu türlü müracaatlarını tekrarlamamaları gerektiği; Ulahların Rum Patrikhanesi'nden ayrılmasının mahzurlu olmasından dolayı, Ulahların patrikhaneye bağlılıklarının "bâki" kalmasının yerinde bir karar olacağı düşünülmüştü. Bu değerlendirmeler Sadrazam tarafından 20 Safer 1310 (5 Eylül 1892) tarihin-

¹² II. Abdülhamid'in 15 Safer 1310 (8 September 1892) tarihli iradesi; BOA, *İrade-i Hususiye*, 1310 S 15, no:109, lef 1.

¹³ Tasdik ifadesi için bakınız; Adliye ve Mezahib Nazırı'nın Sadarete gönderdiği 12 Safer 1310(5.September 1892) tarihli tezkere; BOA, *İrade-i Hususiye*, 1310 S 15, no:109, lef 2.

de Padişaha bildirilmişti. Padişah da bunu tasvip ederek 23 Safer 1310(8.September 1892) tarihinde "icra-yı icabı"nın yapılmasına karar vermişti.¹⁴

Osmanlı yönetiminin Ulahların kendi dil ve papazları ile ayin yapmak şartıyla Rum Kilisesi'ne bağlı kalmaları şeklinde bulduğu iki tarafı da tatmin etmeyen ancak iki tarafın da günlünü alan bu çözümden sonra Rum-Ulah çatışması başka bir şekle dönmüştü. Bu da özellikle karışık bir şekilde yaşadıkları ve daha önce beraber ayin yaptıkları kiliselerin paylaşılması konusu ile Rum metropolitlerinin çeşitli vasıtalarla Ulahça ayinleri engelleme girişimleri idi. Mesela, Selanik'e bağlı Karakarye'deki Aya Tokşar Mahallesi'ndeki kilisede Ulahça ayin yapılması mahalli Rum metropolidi tarafından engellendiği gibi kilise de kapatılarak anahtarlarına kaymakam tarafından el konulmuştu. Karakarye merkezinde Rumların ayin yaptıkları üç kilisenin dışındakilerin kapalı olması dolayısıyla Ulahlar ayin yapacakları açık kilise kalmamıştı. Karakarye Ulahları bu engellemelerin ortadan kaldırılması ve ayin yapacakları kiliselerin açılması için Selanik Vilayeti'ne müracaat etmişlerdi. Ayrıca Manastır'daki Mulupeşte Kilisesi'nde Ulahça ayin yapanlar üzerine Manastır Rum Despotu tarafından gönderilen emirler üzerine Rumlarla Ulahlar arasında çıkan çatışmada birkaç kişi ölmüş ve bir kişi de yaralanmıştı. Bu tarz tartışmaların engellenmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınması için Manastır Vilayeti'nin isteği Dahiliye Nezareti tarafından Meclis-i Vükela'ya ulaştırılmıştı. 5 Mayıs 1309 (17.May 1893) tarihinde toplanan Meclis-i Vükelâ, tartışma olan bölgelerde Rumların ihtiyaç duyduklarından fazla sayıda kilisenin mevcut olduğunu ve bunların kapalı bulunduğunu belirterek, bu kiliselerden "lüzumu kadarının Ulahların icrâ-ı ayinine tahsis" edilmesi veya başka bir çözüm yolu bulunmasına karar vermişti. Ayrıca, Meclis-i Vükelâ, bu tartışmaların önlenmesi için Patrikhane'ye tebligat yapılması, Ulahlarla Rumlar arasındaki kilise tartışmalarında ölümle sonuçlanan olaylara meydan verilmemesi için de Dahiliye Nezareti'ne haber gönderilmesini hükme bağlanmıştır¹⁵.

Osmanlı yönetimi Ulahların kendi dillerinde ayin yapmalarını dinî serbestinin bir gereği olduğundan bunu uygun görmüştü. Rum Patrikhanesi'ne de bu kararını resmi olarak bildirerek Ulahların ayin problemini çözmüştü. Ancak, II. Ab-

¹⁴ II. Abdülhamid'in 23 Safer 1310(8.September 1892) tarihli iradesi; *BOA, İrade-i Hususiye, 1310 S 23, no:129*.

¹⁵ Meclis-i Vükelâ'nın 5 Mayıs 1309(17.May 1893) tarihli mazbatası; *BOA, MV, 74/122*.

dülhamid dil serbestiyetinin Ulahların ayrı bir millet haline gelerek Osmanlı Devleti'nde yeni bir problem olarak ortaya çıkmasından endişe ettiği gibi, Rum Patrikhanesi'nin bulgarlarla beraber Osmanlı aleyhine ortak tavır almaları ihtimâlinde çekinmişti. İki tarafı da küstürmeyecek bir çare arayan Osmanlı Hükümeti iki tarafıda tatmimin edememişti. Çünkü problem artık ayin dili değil Ulahların için kimlik, Rumlar için ise Makedonya'da gelecek için miras kavgası haline dönüşmüştü. Rumların emellerine hizmet etmek istemeyen Ulahlar için ilk çare ayrı bir kilise kurmaktı. Bu artık kimliklerini korumak için zaruri hale gelmişti.

Ulahların Ayrı Kilise Kurulması İsteği ve Romanya Hükümeti'nin Osmanlı Hükümeti Nezdinde Teşebbüsü

Ulahların kendi dilleriyle kendi kiliselerinde ayin yapma haklarını kazanmalarına rağmen kilise paylaşımı ve dinî otorite olarak İstanbul Patrikhanesi'nin veya onun temsilcilerinin Ulahlara müdahalelerinin devam etmesi dolayısıyla, Ulahlar tek çare olarak kendilerine bir ruhanî reis atanmasını daha şiddetli bir şekilde istemeye devam etmişlerdi. Hatta, Osmanlı Hükümeti'nin kararını bile beklemeden kendi aralarından birini Ulah Metropolidi sıfatı ile reis seçmişlerdi. Ancak, Osmanlı Devleti bu metropolidin memuriyetini biraz da Ortodoks Patrikhanesi'nin engellemesi dolayısıyla tasdik etmemişti.¹⁶

Makedonya'da yaşayan Ulahlar, bu Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında Osmanlı kuvvetlerinin yanında Yunanistan'a karşı savaşa katılmışlardı. Ulahların bu tavır Osmanlı yöneticilerince memnuniyetle karşılanmıştı.¹⁷ Böylece Ulahlar Rum Ortodoksları ile yaptıkları mücadeleye yeni bir boyut kazandırmışlardı. (Böylece Makedonya'da Yunan etkisini azaltmak veya yayılmasını önlemek isteyen Osmanlı yöneticileri için Ulahlar çok önemli bir vasıta haline gelmişti. Ulahlar da Rumlar karşısında resmi otoriteyi daha çok arkalarında hissetmeye başlamışlar ve bunu bir kilise kurmaya vesile etmek istemişlerdi.)

1896'da Girit Rumlarının Osmanlı yönetimine karşı isyan etmeleriyle, Osmanlılarda Rumlara karşı menfi bir havanın oluştuğu bir sırada, Osmanlı'ya sadakat gösteren Ulahlar seçtikleri Ulah Metropolidi'nin resmen tasdik edilmesi taleplerini yenilemişlerdi. Bu konu II. Abdülhamid'e intikal ettiğinde, Padişah İstan-

¹⁶ II. Abdülhamid'in 10 Receb 1314 (15. December 1896) tarihli iradesi; *BOA, İrade-i Hususiye, 1310 B 10, no. 30.*

¹⁷ 13 Safer 1315 (14. July 1897) tarihli Encümen-i Mahsus-ı Vükela Mazbatası; *BOA, Y.A. Res, 87/68, lef 3.*

bul'daki Ulah Metropolid'nin memuriyetinin Rum Patrikhanesi'nin engelleme-leri yüzünden Babiali tarafından resmen tanınmadığına dikkati çekmişti. Ancak, II. Abdülhamid, "bunlardan da bir metropolid bulunması menfaat-i Devlete muvâfık olacağından Ulah Metropolidi sıfat-ı memûriyetinin tasdiki için nizâmen lazım gelen muamelatın ifası"nı emr etmişti¹⁸. Daha önce Ulahlar yüzünden Rum Patrikhanesi ve Rumları küstürmek istemeyen II. Abdülhamid, bu defa Ulahlar lehine tavır koymuştu.

Bu arada, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nden yana tavır koyan Romanya'nın İstanbul Büyükelçisi de Padişahın huzuruna çıktığı sırada, Türkiye'de yaşayan Ulahların "müstakil bir kiliseye" kavuşturulması için bir başvuruda bulunmuştu. Bunun üzerine Padişah, bu konunun Ulahları "düvel-i sâire nüfuz ve tesiratından kurtaracak" bir çözüm bulunmasını istemişti. Sadrazam Rifat, Dahiliye Nazırı Abdurrahman, Şura-yı Devlet Reisi Said, Hariciye Nazırı Tevfik, Dahiliye Nazırı Memduh ile Ticaret ve Nafia nazırı Mahmud Beylerden oluşan Encümen-i Mahsus-i Vükelâ bir mazbata hazırlamıştı. Osmanlı yönetiminin görüşlerini yansıtan bu mazbatadaki fikirler ana hatlarıyla şöyledir:

Yunan savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne sadakatlerini gösteren Ulahların isteklerinin kabul edilmesinin Romanya'yı Osmanlı menfaatine yakınlaştırmaya vesile olacağı açıktır. Ulahlara müstakil bir metropolid tayin edilmesi Osmanlı siyasi menfaati için ehemmiyeti olan "Romanya efkâr-ı umumiyesinin isticlâbına" sebep olacaktır. Ancak, Ulahlara verilecek bu hak, Bulgar ve Sırp'ların da Osmanlı yönetiminin istemediği bazı isteklerini gündeme getirmelerine zemin hazırlayacaktır. Romanya'nın istediği Ulah Kilisesi'nin kurulması halinde Bulgar ve Sırp'ların "Romanya'ya karşı bir hareket-i rakıbane ile Osmanlı Devleti'ni taziyik" etmelerine sebep olabilecektir. Bunu engellemenin yolu da Bulgar ve Sırp'ların da isteklerini kabul etmektir. Balkan küçük devletlerinin Osmanlı Devleti'ne "incizab-ı manevisi"ni sağlayacak böyle bir karar, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan beri Osmanlı Ülkesi'ndeki hristiyanların ve bilhassa Ortodoks Kilisesi üzerinde bir "manevi nüfuz" meydana getirmiş olan devletlerin tepkisini çekecektir. Böyle bir dizi kararın yürürlüğe konması dolayısıyla Rum Patrikhanesi'nin büyük bir infial göstermesine sebep olacaktır. Bu mühim mezhep meselelerini "müşkilat-ı siyasiyeye" meydan vermeden çözmek için, Osmanlı Devleti'nin barış görüşmeleri yaptığı bir sırada, Ulahlara müstakil kilise kurulması

¹⁸ II. Abdülhamid'in 10 Receb 1314 (15. December 1896) tarihli iradesi; *BOA, İrade-i Hususiye, 1310 B 10, no. 30*

işine girilmesi uygun değildir. Romanya Hükümeti'nin bu isteği barış antlaşmasının imzalanmasından sonraya bırakılması ve barış antlaşmasından sonra siyasi oluşumlara göre güzel ve "mahirane" bir sonuca bağlanması gerektir. Bu, barış antlaşması aşamasında hem dâhilde hem de hariç de kötü bir tesir meydana getirmemesi açısından da önemlidir.¹⁹

Meclis-i Vükela, Uahlara kurulacak yeni kilise ile birlikte Romanya lehine bir karar verilmiş olacağından Bulgaristan ve Sırbistan'ın küstürüleceğine dikkat çekerek, Ulah kilisesi işinin barış anlaşmasının imzalanması sonrasına bırakılmasını tavsiye etmişti. Meclis-i Vükela Küçük Kaynarca antlaşmasına atıf yaparak, Uahları kilise kuruluşunun Rusya'nın da tepkisini çekeceğini ifade etmişti. Ayrıca, Ulah kilisesi kuruluşunun barış sonunda oluşacak siyasi konjoktüre göre çözülmesini tavsiye etmişti. Böylece artık Ulah kilisesi kurulma işinin sadece Osmanlı Devleti'nin bir iç işi değil, uluslararası boyutta bir problem olduğunu ortaya koymuştu.

Uluslararası ilişkilerin netleşmediği bir sırada Uahlara müstakil bir kilise kurulmasını uygun bulmayan Encümen-i Mahsus-ı Vükela'nın bu mazbatasını Sadrazam tarafından 13 Safer 1315(14.July 1897) tarihinde Padişaha takdim olunmuştu.²⁰ Uahların bağımsız bir kiliseye kavuşmasının tam vakti olduğunu farkında Romanya bu husustaki girişimlerine devam etmiştir. Padişahın huzuruna çıkan Romanya'nın İstanbul Maslahatgüzarı, Romanya Hükümeti'nin Osmanlı Devleti ile ittifak yapmaya "meyyal" olduğunu bildirmişti. Maslahatgüzar, Romanya kamuoyunu Osmanlı ile ittifaka yöneltmesi için, Uahlara Rum ve Bulgarlardan ayrı bir kilise açarak, Osmanlı Devleti'nin Uahlara himayesi yoluna gitmesi ile Romanya-Osmanlı ittifakını meydana gelmesinin mümkün olacağını belirtmişti. Ancak, Padişah, Ulah Kilisesi'nin kurulması karşısında Rum ve Bulgarların problemler çıkaracakları gibi, Ulah Kilisesi konusunda istediklerini elde eden Romanyalıların da Osmanlı Devleti ile ittifaktan vazgeçebileceklerini belirtmişti. Ayrıca, Romanya ile ittifak yapılmasından sonra İstanbul'da bir Ulah Kilisesi'nin kurulması gerçekleştiği takdirde Rumların şikâyetleri nisbeten hafiflemiş olacaktı. II. Abdülhamid, ittifakın yapılmadığı bir aşamada kilise konusunda Romanya'ya ne cevap verileceğinin Encümen-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülerek belirlenmesini istemişti. Bunun üzerine toplanan Encümen-i Mahsus-ı

¹⁹ 13 Safer 1315 (14.July 1897)tarihli Encümen-i Mahsus-ı Vükela Mazbatası; *BOA, Y.A. Res, 87/68, lef 3.*

²⁰ 12 Safer 1315(13.July 1897) tarihli Sadaret tezkeresi; *BOA, Y.A. Res, 87/68, lef 1.*

Vükela 27 Rebiülahir 1315 (25.September 1897) tarihinde hazırladığı mazbatada şu görüşleri ön plana çıkarmıştı:

Romanya ile ittifak yapılması kesin değildir ve Osmanlı'nın yaptığı teklife bir süre Bükreş dışında bulunacak olan Romanya kralının Bükreş'e dönmesinden sonra cevap verilecektir. Romanya ile bir ittifak olmazsa bile Ulahların bir metropolid istegi yerine getirilebilir. Ancak bu Ulah Metropolidliği'nin merkezi İstanbul olmamak ve İstanbul Rum Patrikliğine ruhani bağlılığı baki kalmak şartları ile olmalıdır. Bu şekilde kurulacak Ulah Metropolidliği'ne de Rum Patrikhanesi'nin bir diyeceği kalmamış olacaktır. Bu konuda Rum Patriği ile görüşerek neticeye bağlaması işi Adliye ve Mezahib Nezareti'ne havale edilmelidir.²¹ Encümen-i Mahsus-ı Vükela'nın bu mazbatası aynı gün Padişah II. Abdülhamid'e takdim edilmişti.²²

Bu sırada, Romanya ile Osmanlı Devleti arasında "ittifak-ı tedâfüi" yapılması hususunda ilerleme kaydedilmesi ve Bükreş Osmanlı Büyükelçisi tarafından ittifak mukavelenâmesinin müsveddesinin Romanya ile müzakeresi için Ulah Metropolidi'nin tayini bir şart haline gelmişti. Ayrıca, İstanbul'daki Romanya Maslahatgüzarı, Romanya Meclisi'nin açılmasından evvel bir Ulah Metropolidi'nin tayin edilmesinin Osmanlı Devleti'ne mütemayil olan Romanya Hükümeti'nin yerinde kalmasına ve ittifak yapılması iyi tesir edeceğini Osmanlı yönetimine bildirmişti. Bu gelişmeler üzerine toplanan Encümen-i Meclis-i Vükela, Ulahlar için bir metropolid tayinini Osmanlı siyasi maksadlarına muvafık olacağına, metropolidin İstanbul'da oturmasına ve Rum Patrikhanesi'ne bağlı olmasının uygun olacağına kanaat getirmişti.²³ Sadrazam da Romanya ile ittifak-ı tedafüiyi temin için bir Ulah Metropolidliği kurulmasını uygun gören mazbatayı 8 Cemaziyelevvel 1315 (5.October 1897) tarihinde II. Abdülhamid'e takdim etmişti.²⁴

Romanya ile "ittifak-ı tedafüiyi içeren askeri mukavelenin" neticelenmemesi üzerine Osmanlı Devleti'nin Ulah Metropolitliği kurulması konusundaki Ulahlar lehine gösterdiği olumlu yaklaşımdan vazgeçtiği görülmektedir. Bu yeni dönem-

²¹ Encümen-i Mahsus-ı Vükela'nın 27 Rebiülahir 1315(25.September 1897) tarihli mazbatası; *BOA, Y.A. Res, 88/115, lef 2.*

²² Sadrazamın 27 Rebiülahir 1315(25.September 1897) tarihli tezkeresi; *BOA, Y.A. Res, 88/115, lef 1.*

²³ Encümen-i Mahsus-ı Vükela'nın 8 Cemaziyelevvel 1315(5.October 1897) tarihli mazbatası; *BOA, Y.A. Res, 89/9, lef 2.*

²⁴ Sadrazamın 8 Cemaziyelevvel 1315 (5.October 1897) tarihli tezkeresi; *BOA, Y.A. Res, 89/9, lef 1.*

de bile Romanya'nın İstanbul Büyükelçisi Bulgar Metropolitleri gibi bir Ulah Metropolitliği'nin kurulmasını Padişahın huzuruna kabulünde tekrar dile getirmişti.²⁵ Bunun üzerine Padişah Ulah Metropolitliği meselesinin tekrar incelenmesini Meclis-i Vükelâ'dan istemişti.²⁶ Encümen-i Meclis-i Vükelâ bu konuyu görüşerek, Romanya ile ittifak görüşmelerinin yapıldığı bir sırada Uahlara "kendi cinslerinden" bir metropolit tayinine sıcak bakıldığını ancak bu konuda Romanya Hükümeti'ne resmi bir vaadde bulunulmadığını belirtmişti. Ayrıca, Romanya ile ittifak yapılmasında başarısızlık olduktan sonra Ulah Metropolitliği hususunda kati bir karar alınmasına gerek olmadığı ve Romanya Büyükelçisi'nin müracaatı halinde ise "bu işin şimdilik sırası olmadığı" münasip bir dil ile anlatılmasının uygun olacağı görüşüne varmıştı.²⁷

Ancak, II. Abdülhamid, Romanya'ya verilecek cevapta, Ulah Metropolitliği'nin kurulmasının "şimdilik sırası olmadığı beyanı" ile geçiştirilmesinin yeterli olmayacağına karar vermişti. Ona göre Ulah Metropolitliği'nin kurulması Rum Patrikhanesi'nde büyük tesir bırakarak, eskiden de teşebbüs edildiği gibi, Patrikliğin, "Osmanlı Devleti idaresinde duçar olduğu müşkileden dolayı" Yunanistan'a nakline sebep olabilecektir. Böyle bir durumun ortaya çıkması Osmanlı vatan-daşı Rumların "Yunanistan'a husul-ı incizabına sebep" olacaktır. Kendi vatandaşlarının Yunanistan'a bağlayacak böyle bir oluşum Osmanlı Devleti için çok tehlikeli olacaktır. II. Abdülhamid, Ulah Metropolitliği'nin kurulması ile ortaya çıkacak böyle bir mazarratın ancak bir "menfaat-i makabile" ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Osmanlı Devleti için bu menfaat te; Romanya'nın Osmanlı Devleti ile "tedafüî ve tecâvüzî olmak üzere akd-i ittifak ve her hal ve zamanda Osmanlı meslek-i politikasını ihtiyar ve takib etmesi"dir. II. Abdülhamid, Romanya'nın Osmanlı Devleti yanında yer alacağına da inanmadığını, çünkü 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında o dönemki Osmanlı Hükümeti'nin Romanya ordusunun Osmanlı askerleriyle beraber Rusya'ya karşı savaşacakları tahminin tam tersi ortaya çıkarak, Ruslarla beraber Osman Paşa'nın idaresindeki askerlere saldırdıklarını unutmamak gerektiğini belirtmişti. Padişah, Ulah Metropolit-

²⁵ Encümen-i Mahsus-ı Vükelâ'nın 2 Recep 1315 (27.November 1897) tarihli mazbatası; *BOA, Y.A. Res, 90/2, lef 2.*

²⁶ Sadrazamın 2 Recep 1315(27.November 1897) tarihli tezkeresi; *BOA, Y.A. Res, 90/2, lef 1.*

²⁷ Encümen-i Mahsus-ı Vükelâ'nın 2 Recep 1315(27.November 1897) tarihli mazbatası; *BOA, Y.A. Res, 90/2, lef 2.*

liği'nin kurulması konusunun Osmanlı Devleti'ne büyük müşkilat çıkaracağı dikkate alınarak Romanya'ya ona göre bir cevap verilmesini kararlaştırmıştı.²⁸

Ulahların savaş sırasında ve Makedonya'daki mücadelede Osmanlı Devleti yanında yer almasına ve Osmanlı Yönetiminin de Ulahlar için ayrı bir kilise kurulmasına müsbet baktığı halde, Balkanlarda Sırp ve Bulgar, büyük devletlerden ise özellikle Rusya'nın tepkisinden çekinen Osmanlı Devleti Ulahlara bir kilise kuruluşuna izin vermemişti. Osmanlı Hükümeti Ulah Kilisesi kurulsun bile bunun mutlaka Rum Patrikhanesi'ne bağlı olması gerektiğini belirterek, Rum Patrikhanesi ile ilişkileri bozmak istemediğini ortaya koyuyordu. Ayrıca II. Abdülhamid, Ulah Kilisesinin kuruluşunu Rum Patrikhanesi'nin Atina'ya taşınarak, Osmanlı vatandaşı olan Rumların doğrudan Yunan hükümeti tesirine girmesini çok büyük tehlike olarak ifade etmişti. Kısacası, uluslararası kaygılar Ulah kilisesinin kuruluşunu engellemiş, Romanya Devleti'nin Osmanlı Devleti ile iyi ilişkileri de Ulah kilisesinin kuruluşuna kâfi gelmemişti.

Romanya'nın Ulahların Müstakil Bir Cemaat Olmaları İçin Çabaları

Kendi varlıklarını korumak için dinî teşkilatlarını kurmada başarısız olan Ulahlar bu defa Rumlardan ayrı bir cemaat haline gelerek mahalli Osmanlı yönetimlerinde yer almak ve kendi muhtarlarını seçerek kendilerini yönetmek istiyorlardı. Ulahların ayrı bir cemaat olmak için başlattıkları bu yeni mücadelelerinde en büyük destekçileri tabii ki Romanya Devleti idi.

Romanya'nın Ulahları himaye ve onların lehine girişimlerde bulunma hükümetleri de aşan devlet politikası haline getirilmişti. Mesela, Romanya Kralı oluşturduğu bir Muhtelit Komisyon'a Ulahlardan da bir aza kabul etmişti. Bu bilgi Sadrazam tarafından II. Abdülhamid'e ulaştırılmıştı. O da bundan duyduğu memnuniyet ve selamlarının Bükreş Osmanlı Büyükelçisi tarafından Romanya Kralı'na bildirilmesini emretmişti.²⁹

Ulahlarla gayet iyi ilişkileri olan Romanya Hükümeti, onlar lehine her fırsatta girişimde bulunmaktan da geri durmuyordu. Bu çerçevede Romanya Dışişleri Bakanı 24 Ağustos 1904 tarihinde Bükreş'teki Osmanlı Büyükelçiliği'ne giderek "Ulahların amal-i ruhaniye ve milliyesinin Osmanlı menfaatleri ile uygun olduğu"nu ve Rum Patrikhanesi'nin tahrikiyle, Ulahların "Rumların devamlı saldırı-

²⁸ Padişahın 3 Receb 1315(28.November 1897) tarihli iradesi; *BOA, Y.A. Res, 90/2, lef 2.*

²⁹ II. Abdülhamid'in 13 Receb 1321 (19.Ağust 1904)tarihli iradesi; *BOA, İrade-i Hususiye, 1321 B 13, no: 63.*

larına feda edilmesi”nden dolayı Romanya Kralı ve hükümetinin büyük üzüntü duyduğundan bahsetmişti. Osmanlı yönetiminin Ulahlara karşı gösterdiği olumlu tavrıdan istifade ile Ulahlara aid kilise ve okulların tasdik edilerek, Ulahların idare meclislerine dâhil edilmelerini talep etmişti. Romanya Hariciye Nazırı, Romanya’nın Balkanlarda statükonun devamından yana olduğunu, ancak Rum Patrikhanesi’nin Ulahlara kötü davranmasına karşı, Bulgar Eksarhanesi’nin Ulahlara gayet cazip gelecek tekliflerde bulunduğunu, bu gelişmenin de Balkanlarda çok kötü neticeler sebep olacağını belirtmişti.³⁰

Romanya Hükümeti, Osmanlı yönetimi nezdinde Ulahlar lehine girişimlerini devam ettiriyorlardı. Romanya Hariciye Nazırı’ndan sonra İstanbul’daki Romanya Büyükelçisi meseleyi tekrar gündeme getirmiş ve Ulahların “metâlib-i ruhaniye ve milliyelerinin” daha gerçekleşmediğini belirtmişti. Osmanlı Hükümeti’nin Ulah Kilisesi kurulmasına yanaşmadığının farkında olan Romanya, bu konunun bir kenara bırakılarak bazı yerlerde muhtar secimi ve kilise açılması gibi isteklerinin yerine getirilmesini talep etmişti. Romanya’nın bu istekleri 11 Receb 1322 (17 Ağustos 1904) tarihinde Sadrazam tarafından Padişaha bildirilmişti. II. Abdülhamid, bu isteklerin hedeflediği “maksad-ı siyasiyeyi ve Romanya Kralı’nın Viyana’daki mülakatı” dikkate alınarak “bir takım müşkilata mahall” vermemek için “geçştirilmesi”nin uygun olacağına karar vermişti.³¹ Böylece II. Abdülhamid’in kararı ile Ulahlar bu isteklerine 1904 yılında kavuşamamıştı.

Osmanlı Devleti’nin Makedonya’nın elinden çıkması yönündeki endişelerine dikkat çekerek, balkanlarda statükonun değişmemesi yönünde Ulahların istekleri ile Osmanlı menfaatlerinin aynı yönde olduğunu belirten Romanya Ulahlarının resmi bir cemaat haline getirilmesine çalışmıştı. Ancak, II. Abdülhamid Romanya-Avusturya görüşmelerine vurgu yaparak, Ulahların cemaat haline gelmesi konusunu uluslararası alanda siyasi bir manevra olarak algılamış ve kabul etmemişti.

³⁰ Osmanlı Devleti’nin Bükreş Büyükelçisi’nin 25 Ağustos 1904 tarihli telgrafı; *BOA, Y.A. Res.*, 127/62, lef 7. Romanya Hariciye Nazırı’nın istekleri hususundaki Osmanlı Hariciye Nazırı’nın Sadarete tezkeresi; *BOA, Y.A. Res.*, 127/62, lef 6.

³¹ II. Abdülhamid’in 22 Receb 1322 (21. September 1904) tarihli iradesi; *BOA, İrade-i Hususiye*, 1322 B 22, no: 91.

Rum Patrikhanesi ile Yunanistan'ın Ulahlara Karşı Tavrı

Ulahların Rumlardan ayrılarak yeni bir cemaat haline gelmesi ve Yunanistan'ın istekleri aleyhine çalışmaları üzerine Rum Patrikhanesi ile Yunanistan'ın şiddetli tepkisine yol açmıştı. Makedonya'daki Ulahların kendilerine bağlı kalmalarında ısrar eden Rum Patrikhanesi 1904 yılında Koçu Ulahlarının kendi ana dillerinde ayin yapmak istemelerine de şiddetle karşı çıkmıştı. Osmanlı Hükümeti'nin Ulahlara tanınan imtiyaza paralel bir karar verilmesi arzusunun bildirmesine karşılık, Rum Patrikhanesi Sinodu Koçu Ulahlarının isteklerinin mezhepten ziyade "siyasi ve milli bir mahiyete haiz olması ve Ulahların Makedonya'da bir ekalliyet-i cüziye(küçük bir azınlık)" olmalarından dolayı kabul edilemeyeceğine karar vermişti.³² Rum Patrikhanesi'nin Ulahların ana dilde ayin yapmalarına karşı tavrına paralel olarak, Yunanistan Hükümeti de Romanya Hükümeti'nin bazı beyanatları ve Babıali'nin bu yöndeki eğilimlerine rağmen Ulahlar için kilise ve okul konularında imtiyazlar verilmesi yoluna gidilmemesi gerektiğini açıklamıştı.³³

Bu arada, Makedonya'daki Helen çeteciliği sürekli artmış ve 1905 yılında tahminen her biri 100 kişilik gruplardan oluşan 12 çeteye ulaşmıştı. Bu çetelerin en öncelikli hedefi, Ortodoks Rum Patrikhanesi'nden ayrılan Ulahların tekrar Rum ruhban sınıfının egemenliğine geri dönmelerini sağlamak ve Bulgar Eksarhanesi cemaatlerini dağıtarak tekrar Rum cemaatlerini oluşturmak idi.³⁴

Rum Patrikhanesi daha önce de bazı zorluklar çıkarmasına rağmen Ulahların kendi dillerinde ayinlerine müsaade etmişti. Ancak Ulahların bir cemaat olmak istemeleri karşısında, Rum Patrikhanesi bu tavrından vazgeçerek Ulahların Ulahça ayinlerini bile engellemeye başlamıştı. Yunan Hükümeti de Osmanlıların bir iç işi olmalarına rağmen Ulahların cemaat haline gelmelerine karşı olduğunu açıklamıştı. Bunun üzerine Makedonya'da Yunan çeteleri Ulah ve Bulgarlar aleyhine teşvik edilmişti.

³² Bükreşte yayınlanan Independent gazetesinin 8 Kasım 1904 tarihli nüshasından tercüme edilen makale; *BOA, Y.A. Res, 129/47, lef 7.*

³³ Sadrazamın II. Abdülhamid'e sunduğu 15 Şevval 1322 (23. December 1904) tarihli tezkeresi; *BOA, Y.A. Res, 129/47, lef 1.*

³⁴ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, s. 235.

Ulahların Bulgar Eksarhanesi'ne Geçmeye Başlamaları Karşısında Osmanlı Yönetiminin Endişesi ve Almanya'nın Ulahlar Lehine Osmanlı Hükümeti'ne Müracaatı

1904 yılında, Makedonya'da mücadelenin arttığı bir sırada, Osmanlı yönetimini de tedirgin eden bir gelişme yaşanmıştı. Rumların baskısından bıkan Ulahlardan bazıları Bulgarlarla beraber hareket etmeye yönelmişti. II. Abdülhamid'in uluslararası siyasi gerekçelerle Ulahların bir cemaat haline gelmesini red etmesi ve Rumların Makedonya'da Rum ruhbanlar ve çetelerle Ulahlara baskı yapmalarını üzerine, Ulahlar da Bulgarlara yönelmişlerdi. Bu gelişmede, Osmanlı yönetiminin Ulahlara gerekli desteği verememesi de önemli bir etkendi. Bulgarlar hem dinî hem de sosyal alanda, Rumların asimile tarzına karşılık, Ulahları ana dillerinde ayın isteklerini kabul etmeleri Ulahların tercihinde rol oynamıştı. Bulgarların Makedonya'daki etkisini arttıracak bu gelişme Osmanlı yönetimini endişeye sevk etmişti.

İngiltere'ye karşı dünyada olduğu gibi, Balkanlarda da politik mücadelede bulunan Almanya, stratejik konumlarından dolayı Ulahlarla da ilgilenmeye başlamıştı. Rusya'nın Japon Savaşı'yla uğraştığı bir sırada bölgede etkinliğini arttırmayı hedefleyen İngiltere'nin mali reformlar isteğiyle Makedonya'da büyük güçlerin mücadelesinin hızlandığı³⁵ bir dönemde, Ulahlar büyük devletlerin ilgilenmediği bir uluslararası bir unsur haline gelmişti.

Makedonya'da ve dolayısıyla Balkanlarda kendisi aleyhine bir gelişmeyi istemeyen Almanya, kendisine zararlı bir pozisyona yönelmemeleri için, 1905 yılında Ulahların tatmin edilmesi için doğrudan Osmanlı Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunmuştu. Özellikle tam bu sırada, Yanya'da Ulah okulları ile ilgili bazı problemlerin ortaya çıkması ve Yanya valisi ile oradaki Romanya Konsolosu arasında ortaya çıkan gerginliğin ciddi bir hal alması üzerine İstanbul'daki Almanya Büyükelçisi Osmanlı Hariciye Nezareti'ne giderek, Ulahlar konusunda Hariciye Nazırı ile görüşmüş; diğer cemaatlere tanınan hukukun tamamından Ulahların da istifade etmelerinin sağlanmasını istemişti. Almanya, Romanya ile Osmanlı Devleti arasındaki meselenin çözümlenmesine katkıda bulunmayı hedeflemişti.

³⁵ Gül Tokay, *The Mecedonian Question and The Origins of Young Turk Revolution, 1903-1908*, (Basılmamış Doktora tezi, School of Oriental and African Studies, University of London, 1994) s. 103-109.

Osmanlı Hükümeti'nin Ulahlara Bir Cemaat Statüsü Tanıması

Almanya'nın bu istekleri Padişaha bildirilmiş ve II. Abdülhamid de meselenin bir an evvel neticelendirilmesi için Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da görüşülmesini istemişti. Meclis-i Vükelâ, Ulahların Rum Patrikhanesi'ne bağlılıklarına zarar vermeden kendi lisanlarında ayin yapmalarına; kendi okullarında kendi dillerinde eğitim yapmalarına; kendilerinden mevcut kanunlara uymak üzere ayrı muhtar tayinine ile Ulah okullarında kendi müfettiş ve muallimlerin vazife yapmalarına muhalefete mahal olmadığını belirtmişti. Ancak, Meclis-i Vükelâ, Romanya Büyükelçiliği ile konsoloslarının Osmanlı vatandaşı olan Ulah cemaatine ait hususlarda resmen müdahaleye selahiyetleri olmadığını hükmetmişti. Bu çerçevede, Ulah okullarına tayin edilecek öğretmen ve müfettişlerin Ulah Cemaati tarafından usulüne uygun olarak seçilerek Maarif Nezâreti'ne bildirilmesinin şart olduğu özellikle vurgulanmıştı. Yanya Vilayeti dışına çıkarılan müfettişlerin Yanya'ya dönüşüne müsaade edilebileceği ancak yerlerine başkalarının tayin edilmesinin uygun olacağı izah edilmişti. Yanya Valisi ile Romanya Konsolosu'nun arasının düzeltilmesi için münasip bir yolun bulunmasının gerektiğini ifade eden Meclis-i Vükelâ, Ulahların İdare Meclisleri azalığına seçimleri için "Rumeli Vilayeti Müfettişliği ve sair icab edenlere evvelce zaten tebliğât yapıldığı"nın anlaşıldığını, ancak Rumeli Müfettişliği, Yanya valiliği ve sair icab edenlere yeniden tebliğât (tebliğât-ı tekide) yapılması için konunun Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesini kararlaştırmıştı. Bunlara ilave olarak, Ulahlarla ilgili alınan bu kararların İstanbul'da gazete vasıtasıyla neşr edilmesi görevi Hariciye Nezareti'ne, okullar ve kilise işleri için de Maarif Nezareti ile Adliye ve Mezahib Nezareti'ne malumat gönderilmesine karar verilmişti³⁶.

Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın bu mazbatası 16 Rebiülevvel 1323 (19. May 1905) tarihinde Padişaha takdim edilmiş³⁷ ve mazbatada yapılan teklifler II. Abdülhamid tarafından da uygun görülerek yürürlüğe konması emr edilmişti.³⁸ Padi-

³⁶ Sadrazam, Şeyhülislam, Adliye Nazırı, Serasker, Şura-yı Devlet Reisi, Hariciye Nazırı, Dahiliye Nazırı, Bahriye Nazırı, Tophane-i Amire Müşiri, Maliye Nazırı, Evkaf-ı Hümayun Nazırı, Ticaret ve Nafia Nazırı, Maarif Nazırı ve Sadaret Müsteşarı'ndan oluşan Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın 16 Rebiülevvel 1323 (19. May 1905) tarihli mazbatası; *BOA, İrade-i Dahiliye*, 1323 RA 17, no:20, lef 2.

³⁷ Sadrazamın 16 Rebiülevvel 1323 (19. May 1905) tarihli tezkere; *BOA, İrade-i Dahiliye*, 1323 RA 17, no:20, lef 1.

³⁸ Padişahın 17 Rebiülevvel 1323 (20. May 1905) tarihli iradesi; *BOA, İrade-i Dahiliye*, 1323 RA 17, no:20, lef 1. II. Abdülhamid'in iradesinin diğer bir örneği için bakınız; *BOA, İrade-i Hususiye*, 1323 RA 17, no: 52.

şahın iradesinin çıktığı 17 Rebiülevvel 1323(20.May 1905) tarihinde Sadaret'ten Maarif Nezareti ile Adliye ve Mezahib Nezaretine, 22 Rebiülevvel 1323 (27.May 1905) tarihinde de Dahiliye Nezareti'ne gerekli işlemlerin yapılması için yazılar yazılmıştı.³⁹

Ulahlar, diğer gayrimüslimler gibi bir cemaat olarak tanınmakla daha rahat bir konuma gelmişlerdi Ulahların bir cemaat olarak tanınması onların varlıklarını korumada en önemli dayanakları olmuştu. Ulah cemaatinin mevcudiyeti ile Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki menfaatleri birebir örtüşmüştü. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'yı kaybetmesinin Ulahlar için de menfi tesiri olmuştur. Bundan sonra ulus devletlerin hakim olduğu bölgede Ulahlar, kimliklerini korumada çok ciddi kayıplara uğrayacaklardı.

Sonuç

Bizans döneminden itibaren Makedonya'da yaşayan Ulahlar, uluslararası stratejik açıdan hiçbir zaman XIX. yüzyıl sonları ile XX. Yüzyıl başlarındaki kadar öneme haiz olmamışlardı. XIX. yüzyıl sonunda Balkanlarda büyük devletlerin rekabeti kızıştığı gibi, burada yeni kurulmuş ve genişleme niyetinde olan Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan'ın Makedonya'da şiddetli bir rekabeti başlamıştı. Makedonya'da mücadele eden bu milli devletler dışında sayıca çok olmamalarına rağmen taraftar oldukları lehine büyük faide temin edecek olan Hıristiyan Ulahlar önemli bir konuma gelmişlerdi. Bulgar, Yunan ve Sırlardan ayrı bir etnik grup olan ve Romenlerin akrabası olan Ulahlar dinî olarak Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı bulunuyorlardı. Ancak, milliyetçilik hareketlerinin hızlandığı XIX. yüzyılda Bulgarların Rum Patrikhanesi'nden ayrılarak Bulgar Eksarhanesi'ni kurmaları, Ulahların da Rum Patrikhanesi'ne karşı tavır almaları için iyi bir model olmuştu. Ulahlar ilk önce kendi dillerinde, kendi milletlerinden din adamları ile ayin yapmak istemişlerdi. Bu hedeflerine ulaştıktan sonra, ikinci aşama ise Ulah kilisesi ve cemaatini oluşturmaktı. Bunlar aynı zamanda Ulahların etnik ve kültürel varlıklarını koruyacakları en önemli vasıtaları olacaktı.

Ulahların isteklerini Osmanlı Devleti'ndeki dinî serbestiyet anlayışına uygun bulan Osmanlı yönetimi, Arap Ortodokslara kendi dillerinde ayin yapma hakkı verildiğini de göz önüne alarak, Rum Patrikhanesi'nin pek istekli olmamasına karşılık, Ulahların kendi ana dillerinde dinî ayin ve eğitim yapma hakkını 1892 tarihinde tanımıştı. Ancak, Ulahların Rum Patrikhanesi'ne bağlı kalmaları te-

³⁹ Sadaret tezkeresinin arkasındaki bilgiler; *BOA, İrade-i Dahiliye*, 1323 RA 17, no:20, lef 1.

min edildiği gibi, Ulahça yapılacak ayinlerde kullanılacak dinî kitapların tercümelelerinin Rum Patrikhanesi'nce tasdiki de şart koşulmuştu. Böylece Ulahlar tarihinde ilk defa kendi dillerinde ayin yapma imkanına kavuşmuşlardı. Bu hakkın tanınması asimile ile karşı karşıya oldukları bir dönemde Ulah dil ve kültürünün yaşamasında çok büyük katkıda bulunmuştur.

Bu gelişmeye rağmen, Rum Patrikhanesi'nin karşı tutumu dolayısıyla Ulahların problemleri sona ermemiş ve Ulahlar bağımsız bir kilise kurulması için çalışmalarına başlamışlardı. Hatta Osmanlı Hükümeti'nin kararını bile beklemeden bir Ulah Metropolidi seçerek Osmanlı Devleti'nin bunu tasdik etmesini istemişlerdi. 1897 Türk-Yunan savaşı sırasında Osmanlı askerleriyle beraber Yunanistan'a karşı Ulahların savaşa iştiraki, Ulahlara bir kilise kurulması için çalışan Romanya'nın Balkanlarda statükonun değişmeden Osmanlı Devleti ile tedafü ve teca-vüzî bir ittifak yapmasının gündemde olduğu bir sırada, Osmanlı yönetimi Ulahların bu isteğine sıcak bakmasına rağmen, bu yeni oluşumun Rum Patrikhanesi'nin Atina'ya nakline sebep olmasından korkarak Ulah kilisesi kurulmasından vazgeçmişti.

Makedonya'da Yunanlıların çeteleri yardımıyla Ulahlara çok baskı yapması üzerine, Ulahların Bulgarlara ve Bulgar Ekserhanesi'ne yönelmeleri Balkanlarda tehlikeli bir hal ortaya çıkarmıştı. Ulahların kendi muhtarlarını seçme ve idare meclislerine dâhil olmak için bir cemaat haline gelme arzuları, 1904 yılında Romanya tavassutuna rağmen II. Abdülhamid tarafından red edilirken, kısa bir süre sonra Almanya'nın bizzat Osmanlı yönetimine müracaatı ile 1905 yılında gerçekleşmişti. Dinî olarak Rum Patrikhanesi'ne bağlı olmalarına rağmen Ulahlar Osmanlı Devleti'nde ayrı bir cemaat olarak kabul edilmişti. Ancak, muhtar ve idare meclislerinde özellikle Rumlarla tartışmaları bundan sonra da devam eden Ulahlar, Makedonya'nın paylaşıldığı Balkan Savaşları neticesinde yeni ulus devletleri arasında paylaşılmış ve bu cemaat statüleri sona ermişti. Ulahça ayin yapılması hakkını Rum Patrikhanesine rağmen veren ve daha sonra bir cemaat haline getiren Osmanlı yönetimi Ulahların dil, kültür ve etnik yapılarının devamını sağlamada çok büyük katkı sağladığı açıktır. Romanya Hükümeti, Ulahların bu mücadelelerinde onları desteklemiş ve bu konu ile ilgili olarak her fırsatta Osmanlı yönetimi nezdinde girişimde bulunmayı ihmal etmemişti. Romanya tam başarılı olmasa da Ulahların hamisi olmaya çalışmıştır.